

kontekstu, nato pa so obravnavane razmere in zaplet v slovenskem prostoru. Poglavlje, ki sledi, govori o času socialistične Jugoslavije. Na 12 straneh je avtor predstavil vse odločilne mejnike v tedanji državi: najprej je novo Jugoslavijo predstavil kot nekoliko specifično državo, nato je spregovoril o položaju Slovencev v njej. Nato je predstavil konflikt z informburojem in njegove posledice, omenjeno je tržaško vprašanje in njegova rešitev, pa razmere v petdesetih letih in tudi prvo vprašanje brezposelnosti, ki ga je država reševala z dovoljevanjem odseljavanja delavcev v tujino, predvsem v Nemčijo. Predstavljeno je prizadevanje Staneta Kavčiča za spremembe in njegov neuspeh ter nato ustava iz leta 1974. V tem času se je standard v Sloveniji precej izboljšal, v Mariboru je nastala druga univerza.

Zadnja tretjina knjige je posvečena najnovejši dobi zadnjih 20 let, času, ki smo ga doživeli, a se ga vsak spominja po svoje. Hladkemu se je kot zunanjemu opazovalcu pri opisovanju dogodkov, ki so se prehiteli in povzročili razpad Jugoslavije, posrečilo ohraniti dobro mero objektivnosti. Na proces razpadanja Jugoslavije so poleg domačih razmer vplivali tudi dogodki v Evropi. Predstavljeno je delo kroga ob Novi reviji, pa proces proti četverici, nastanek demosa in prve demokratične parlamentarne in predsedniške volitve, delo demosove vlade in priprave na plebiscit o samostojnosti Slovenije. Avtor ves čas spremlja dogajanje v slovenski okolici, predvsem pa na Hrvaškem ter reakcije tako Evrope kot tudi ZDA. Sledi opis razglasitve samostojne Slovenije, desetdnevne vojne, pomen TO in reakcije tujine: opis znamenite misije, ki so jo v Slovenijo poslali iz Bruslja. Predstavljena je široka diplomatska akcija, ki je svetu dopovedovala, kdo je napadeni in kdo napadalec. Kot vemo, so evropske države postopoma druga za drugo priznavale samostojnost Slovenije in s tem priznale novo stanje. V zadnjem poglavju avtor govori o najpomembnejših pridobitvah pa tudi težavah, ki jih je preživljala Slovenija od 1992 do 2009. Najprej je prišla na vrsto streznitev, potem uveljavljanje v svetu in nepričakovane težave pri sosedih, pa strankarska obračunavanja in na drugi strani ključno prizadevanje za vključitev Slovenije v EU in NATO.

Žaključek tega pregleda slovenske zgodovine pa je poglavje, ki govori o slovensko-čeških odnosih in sodelovanju. To kratko poglavje zajema pregled od začetnega sobivanja, ki je kasneje preraslo v zavestno sodelovanje in pomoč. Avtor začne svojo pripoved z nastankom države Sama, jo nadaljuje preko dogodkov v drugi polovici 13. stoletja, ko so naši kraji za krajši čas prišli pod oblast Otokarja II. Přemysla, pa do stikov med celjskimi grofi in Sigismundom Luksemburškim. Stiki so se v starejših obdobjih oblikovali med vladarji, novo kakovost so dobili ob začetkih oblikovanja narodne zavesti med

obema narodoma, na katero je vplival pritisk nemške sosesčine; tedaj so se oblikovali zavestni stiki med obema narodoma in ne le povezave med posameznimi vladarji ali gospodi. Pravo sodelovanje pa se je začelo v drugi polovici 19. stoletja, ob marčni revoluciji 1848 in po njej. Najprej je bilo sodelovanje na kulturnem področju, kjer je bilo že v prejšnjih časih kar nekaj povezav, tedaj pa so postale te vse bolj načrtne. Krepile so se tudi politične povezave in kar precej zamisli tako v oblikovanju domače politike na Slovenskem kot tudi nastopi nekaterih slovenskih politikov v dunajskem parlamentu so bili pod vplivom čeških idej. Za zgledovanje po čeških idejah so se zavzemali predvsem liberalci. Kulturno in politično sodelovanje je bilo v letih pred 1. svetovno vojno vse tesnejše, kolikor je bilo mogoče, je sodelovanje živelo tudi v vojnem času. Po vojni in razpadu monarhije ter nastanku novih držav so se slovensko-češki stiki spremenili. Sedaj so bile to povezave med Prago in Beogradom, v Jugoslaviji pa tudi v Sloveniji se je krepila vloga češkega kapitala, predvsem v tekstilni industriji. V času med obema vojnoma pa je na Češkem delovalo tudi nekaj zelo pomembnih slovenskih kulturnih delavcev. Med drugo svetovno vojno in po njej je bilo sodelovanje dokaj omejeno, šele v šestdesetih letih je zopet oživelo, led so znova topili kulturni delavci. Uradno sodelovanje med Ljubljano in Prago se je okrepilo v devetdesetih letih.

Eva Holz

Anno Domini 1511, Idrijski razgledi, letnik LVI, št. 1. Idrija : Mestni muzej Idrija, 2011, 142 strani.

Leta 2011 je minilo 500 let od katastrofalnega potresa na območju Idrije. V Idriji so dogodek prav na dan potresa, 26. marca, obeležili s postavitvijo razstave, organizacijo enodnevnega simpozija ter izvedbo reševalne akcije Civilne zaščite Slovenije za reševanje ob naravnih nesrečah.

Idejo o obeležitvi spomina na potres pred 500 leti sta pred dvema letoma zasnovala pokojni seizmolog Renato Vidrih, takratni direktor Urada za seizmologijo in geologijo pri Agenciji Republike Slovenije za okolje, ter idrijski geolog Bojan Režun, zaposlen pri Rudniku živega srebra Idrija, d.o.o. v likvidaciji. Sprva sta želela organizirati le medna-

rodni simpozij, a se je geologinji rudnika Martini Peljhan utrnila še misel o postavitvi priložnostne razstave. K sodelovanju je pritegnila idrijskega arhitekta Rafaela Bizjaka in skupaj z Agencijo Republike Slovenije za okolje, Uradom za seizmologijo in geologijo, Arhivom Republike Slovenije, Oddelkom za geoznanost pri Univerzi v Trstu in Prirodoslovnim muzejem Slovenije so prešli od ideje k izvedbi. Razstavo in simpozij sta organizacijsko izpeljala Rudnik živega srebra Idrija, d.o.o. v likvidaciji in Mestni muzej Idrija ob finančni podpori Občine Idrija in Ministrstva za obrambo, Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje. Nato je razstava gostovala še v Škofji Loki in Tolminu.

Moj namen je predstaviti posebno številko Idrijskih razgledov z naslovom Anno Domini 1511, v kateri so objavljeni referati, ki so jih udeleženi predavatelji predstavili na simpoziju. Publikacija obsega dvanajst prispevkov, ki so jih napisali avtorji različnih poklicnih usmeritev s ciljem osvetliti katastrofalni potres iz različnih zornih kotov.

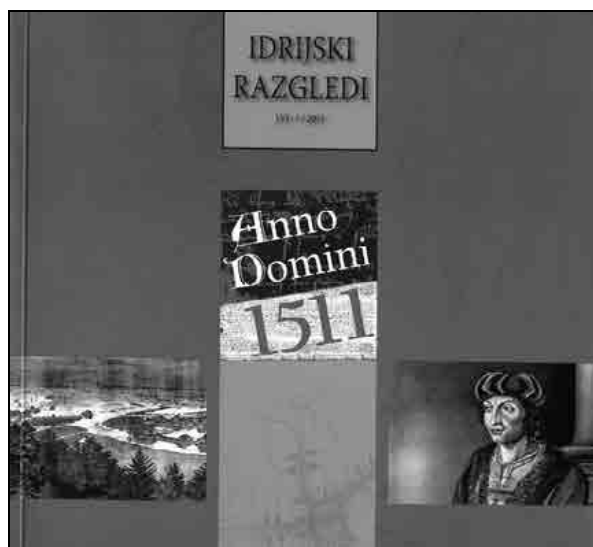
Idrijski župan Bojan Sever je v uvodnem nagovoru zapisal svoja razmišljanja o petstoletni zgodovini Idrije, ki je bila ves čas povezana z rudarjenjem. Razmišljal je o različnih naravnih nesrečah, ki so skozi čas ogrožale idrijsko prebivalstvo, in poudaril odločenost in pogum ljudi, da so vztrajali na svoji zemlji in se spopadali z naravo ter v sožitju z njo poskušali storiti vse za čim boljše življenjske razmere. Na koncu je še poudaril, da je bil simpozij umeščen v sklop prireditev, ki so se zvrstile leta 2011, ko je Idrija prevzela naziv Alpsko mesto leta.

Zanimivo je o katastrofalnem potresu v drugem uvodnem nagovoru razmišljal likvidacijski upravitelj Rudnika živega srebra mag. Marko Cigale. »Dne 26. marca 1511 se je zemlja na področju današnje Idrije močno zatresla in v težko dostopni in neprijazni kotlini, kjer so 1490 odkrili bogato nahajališče

živossrebrne rude, so se že naselili prvi rudarji. Ko so se tla po potresu umirila, je reka Idrija zaradi zemeljskega plazu pri Renkovcu prestopila bregove in počasi polnila idrijsko kotlino. Nastalo je veliko jezero. Voda je zalivala rudniške stavbe in poplavlila jamo. Rudarji so lahko le nemočno opazovali, kako voda uničuje vse, česar prej ni uspelo uničiti potresu. Kakor bi mogočna narava hotela preprečiti, da bi kopali po njeni notranjosti in kradli njeno bogastvo. Kakor bi hotela za vedno izgnati rudarje iz te doline.« (str. 13)

V zadnjem uvodnem nagovoru je skozi oči gradbenika zapisal svoja razmišljanja o naravnih nesrečah, predvsem o potresih, minister za okolje in prostor Republike Slovenije dr. Roko Žarnić. Zapisal je, da smo ljudje sicer izpostavljeni naravnim nesrečam, pa vendar ne povsem nemočni ob nenadzorovanem besu narave, saj se da s prilagojeno potresnovarno gradnjo ublažiti posledice potresa. Dotaknil se je pomembnosti seizmološke službe in na kratko podal nekaj zanimivosti iz zgodovine seizmologije pri nas. V Sloveniji ima namreč že 110-letno tradicijo, saj je Albin Belar leta 1897, dve leti po velikem ljubljanskem potresu, osnoval prvo potresno opazovalnico v tedanji avstro-ogrski monarhiji in celo eno prvih v Evropi. Opozoril je tudi, da je za Slovenijo značilna živahna potresna dejavnost in je prav, da se zavedamo tega dejstva in da v skladu s tem pristopamo k problemu interdisciplinarno.

Matija Zorn in Blaž Komac sta v prispevku Naravne nesreče v Sloveniji zapisala, da z izrazom naravna nesreča označujemo naravne pojave in procese v pokrajini, ki tako močno prizadenejo družbo, da ji povzročijo škodo. Podala sta zelo zanimivo tezo, saj pravita, da so naravne nesreče povsem naravni procesi, ki pa jih ljudje občutimo kot grožnjo za naša življenja in/ali lastnino ter zato nanje gledamo kot na nesreče. Torej so naravne nesreče izrazito antropocentrični pogled na normalno naravno dogajanje, ki poteka po lastnih zakonitostih, na katere človek večinoma ne more vplivati, pač pa se jim skozi celotno zgodovino poskuša prilagoditi na različne načine. Povprečnemu bralcu sta s svojim razmišljanjem osvetlila pogled na naravne nesreče iz drugega zornega kota in opozorila, da moramo pri načrtovanju življenjskega okolja nujno upoštevati geografske značilnosti pokrajine. Ne moremo mimo dejstva, da je večja ranljivost družbe povezana s hitrim naraščanjem svetovnega prebivalstva, poseljevanjem do nedavnega neposeljenih območij, krajevnimi zgoščitvami in večjim deležem mestnega prebivalstva. Kot primer te ugotovitve v Sloveniji sta navedla nenačrtovano urbanizacijo ravninskega sveta, ki je obenem tudi poplavno območje, in navedla, kolikšen je znesek škode glede na bruto domačo proizvodnjo ter poudarila nujnost sobivanja z naravnimi nesrečami.

»Čeprav se naravnim nesrečam nikjer ne moremo povsem izogniti, velja izpostaviti pomen izobraževanja kot dolgoročne dejavnosti, s katero lahko vplivamo na dožemanje naravnih nesreč,« sta še zapisala v svojih sklepnih besedah. (str. 23)

Matevž Košir je v prispevku z naslovom Beneška vojna – Evropska vojna za vpliv v Italiji 1508–1516 na skoraj tridesetih straneh opisal družbenopolitične razmere v Evropi in na območju, ki ga je prizadel marčevski potres leta 1511. Kot je zapisal, je Evropo močno zaznamovala beneška vojna, ki je bila del širših evropskih spopadov za vpliv v Italiji, kjer so se lomila kopja Francozov, Habsburžanov, Beneške republike, papeške države, drugih italijanskih držav, Španije in drugih. Istočasno so se na evropskih tleh spopadali še s ponavljajočimi se roparskimi vpadi Turkov ter z razsajanjem kuge in pomanjkanjem hrane. Končni rezultat dolgotrajne in neuspešne vojne Habsburžanov z Benetkami je prinesel monarhiji finančni zlom in kmečke upore zaradi novih obremenitev, ki so jih prenesli na podložnike. Kljub temu se je habsburška posest povečala za Tolminsko, Bovško in idrijski rudnik živega srebra, kar je bilo strateškega pomena za nadzor poti iz Koroške proti Jadranu. Na koncu je avtor podal še nekaj osnovnih informacij o gibanju števila prebivalcev po evropskih mestih in o začetkih trgovanja in ustanavljanja večjih obrtniških obratov, kot so fužine, steklarne in papirni mlini.

Iz občega dogajanja nas avtor prispevka z naslovom Idrija na prelomu 16. stoletja Rafael Bizjak popelje skozi zgodovino Idrije s poudarkom na letih okoli potresa. Zastavil si je številna vprašanja o potresu, na katera je poskušal tudi odgovoriti. Zanimivo je brati pogled in razmišljanje arhitekta na dogajanje v preteklosti. Sprašuje se o vplivu potresa na zgodovino, ali je sprožil nov razvojni cikel, ali je bil res katastrofalen, ali se mu pripisuje prevelik pomen glede na to, da je bilo v tem času veliko drugih neveselosti zaradi vojn za ozemlja. Kakšna je bila Idrija v tem času? V prispevku je opisal potres na podlagi znane literature, nato pa je namenil več pozornosti razvoju poseljevanja idrijske kotline. Po literaturi in arhivskih virih je izdelal grafične rekonstrukcije poselitve pred letom 1511 in v času velike poplave, ki je nastala kot posledica potresa, in po potresu do konca 16. stoletja. Zanimiva je tudi avtorjeva rekonstrukcija razvoja gradnje idrijskega gradu, kjer grajski gospodje niso nikoli prebivali, temveč je ves čas služil le potrebam rudnika. Poudarja, da je odprtje rudnika sprožilo val dogodkov, ki so popeljali Idrijo od zakotne vasice tolminskega gospostva do hitro rastočega in prepoznavnega mesta habsburške monarhije. Na koncu je opisal še posledice potresa in rekonstruiral poplavo, ki je še dodatno oslabilo delovanje rudnika.

V nadaljevanju je Drago Trpin v svojem prispevku z naslovom Tolminsko gospostvo v začetku

16. stoletja nazorno prikazal teritorialni obseg in razvoj gospostva, pod katerega je spadala tudi Idrija s širšo okolico. V srednjem veku je bila njegova zgodovina tesno povezana z zgodovino Furlanije, kjer so vse do leta 1379 vladali oglejski patriarhi. Po tem letu je bilo tolminsko gospostvo zastavljeno mestu Čedad, kar je posledično pomenilo, da so tu imeli vpliv tudi Benečani. Po končani avstrijsko-beneški vojni je tolminsko gospostvo zasedla cesarjeva vojska. Posest je pripadala cesarju Maksimilijanu kot deželnemu knezu in zemljiškemu gospodu, v upravljanje pa je bila zaupana upravitelju oz. glavarju. V nadaljevanju je avtor opisal tudi gospodarske dejavnosti, s katerimi se je ukvarjalo prebivalstvo, poseljevanje območja, upravno razdelitev gospostva, na koncu pa je navedel nekaj podatkov o stanju samo na idrijsko-cerkljanskem območju. Po odprtju rudnika se je začela povsem samostojna pot Idrije, saj je bila izločena iz tolminskega gospostva. Ob odprtju živosrebrnega rudnika so pravice za odkop podeljevali Benečani, po zasedbi avstrijske vojske pa si je vse pravice pridržal cesar kot deželni knez, saj je bilo gospostvo neposredno podrejeno dvorni komori v Gradcu. V 16. stoletju je tolminsko gospostvo postopoma postajalo del goriške grofije, iz izločene idrijske župe pa je nastalo samostojno idrijsko gospostvo, neposredno podrejeno habsburškemu dvoru.

Kot sta Matevž Košir in Ina Cencić ugotavljala v svojem prispevku z naslovom Potres 26. marca 1511 v luči novih raziskav, še vedno ni na voljo povsem zanesljivih primarnih virov, ki bi lahko dali odgovore na vsa vprašanja, ki si jih postavljajo seizmologi: kdaj, kje in kako močno. Na podlagi sekundarnih virov sta danes povsem zanesljiva le podatka o času in posledicah potresa. Avtorja sta črpala podatke iz poročil kranjskega vicedoma Jurija pl. Egkha, ki jih je pošiljal cesarskemu dvornemu upravitelju Pavlu pl. Liechtensteinu. Liechtensteina so namreč podatki o potresu zanimali tako zaradi financ kakor tudi zaradi beneške vojne, ki se je ravno v tem času odvijala na tem območju. Egkh je v svojih pismih na najneposrednejši način opisal stanje in dogodke po potresu v Ljubljani in okolici, Goriški, Gradiški in Furlaniji. Egkhova pisma so ohranjena v prepisu v kodeksu iz leta 1585, ki jih hrani knjižnica v Münchnu. Drugi viri, na podlagi katerih sta avtorja črpala podatke, so poročila kranjskih deželnih stanov, ki so povezana z zasedanjem kranjskega deželnega zbora. To je predvsem korespondenca med cesarjem Maksimilijanom oziroma njegovimi komisarji in deželnim zborom. Zanimiv je tretji sodobni vir, ki ga je neznan avtor zapisal na zadnjo stran Biblije. Rokopis hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Poleg teh treh »neposrednih« virov sta avtorja črpala podatke še iz dnevniških zapisov Benečana Marina Sanuda, posameznih spisov kranjskih deželnih stanov, zapisov na

notranji strani platnic knjige »Suma angelica«, spominskih plošč, ki so jih postavljali v spomin na potres, in raznih krajših zapisov, ki so nastali v Benečiji in Furlaniji. Bogat vir podatkov za poznavanje potresa so tudi mlajši opisi Schönlebna, Valvasorja in Dolničarja, ki so nastali v 17. in 18. stoletju. Na koncu prispevka sta avtorja naredila preglednico časa, krajev in posledic potresa, ki so nastali na podlagi znanih primarnih virov, ter prikazala učinke potresa na zemljevidu Slovenije in zamejstva na zahodu in severu.

Geologa Jože Čar in Andrej Gosar v svojem prispevku obravnavata idrijsko geološko prelomnico, ki naj bi bila zasnovana v miocenu kot normalen prelom, na prehodu iz miocena v pliocen pa naj bi bil reaktiviran kot izmični prelom. Avtorja sta nazorno opisala zgodovino spoznanj o idrijskem prelomu. Zapisala sta, da je prvi poskus izrisa geoloških razmer površine nad rudiščem sredi 18. stoletja naredil znameniti Idrijčan Jožef Mrak. Sto let kasneje je geolog in direktor rudnika Marko Vincenc Lipold temeljiteje opisal tektoniko. Veliko je k poznavanju idrijske prelomnice prispeval dunajski geolog Franz Kossmat in šele v petdesetih letih 20. stoletja so geologi Ljubljanskega geološkega zavoda opravili obsežne raziskave in presegli Kossmatove izsledke. Po letu 1960 je širšo okolico Idrije začel kartirati rudniški geolog Ivan Mlakar. Leta 2004 pa so v okviru projekta angleškega Natural Environment Research Council letalsko lasersko skenirali teren in naredili geomorfološke analize. To je vsekakor prispevek, ki je bolj zanimiv za geologe, laikom pa nekoliko osvetli razumevanje tematike.

Prispevek z naslovom Potresi ob idrijskem prelomu je pripravilo več avtorjev: Mladen Živčič, Martina Čarman, Andrej Gosar, Tamara Jesenko in Polona Zupančič. Smiselno se navezuje na prejšnji članek o tektoniki idrijskega preloma, saj je dinamika potresov povezana tudi z zemeljskimi prelomnicami. Avtorji so opisali razvoj opazovanj potresov v Sloveniji s poudarkom na idrijski prelomnici. Po velikem ljubljanskem potresu leta 1895 je namreč Avstrijska cesarska akademija ustanovila potresno komisijo, ki je imela nalogo evidentirati potrese, zbirati podatke o potresih na ozemlju monarhije in postaviti potresne opazovalnice za instrumentalno beleženje potresov. V Ljubljani so leta 1897 postavili prvo potresno opazovalnico v avstro-ogrski monarhiji in lahko rečemo, da je to začetek seizmološke službe v Sloveniji, ki pa je doživela ponovni zagon v petdesetih letih 20. stoletja, ko je začela delovati potresna opazovalnica na Golovcu v Ljubljani. Kasneje so mrežo opazovalnic razširili še na nekaj krajev po Sloveniji in leta 1998, po katastrofalnem potresu v Posočju, so začeli izgrajevati sodobno mrežo potresnih opazovalnic. Avtorji so v prispevku obdelali dinamiko potresne dejavnosti po Sloveniji s podrobnejšim dogajanjem na širšem

idrijskem prelomu. V prispevku je veliko preglednic in kart, ki bralcu vizualno približajo potresno dogajanje v preteklosti.

Peter Suhadolc, po izobrazbi poklicni seizmolog in kot pravi sam, tudi strasten filatelist, je v prispevku z naslovom Potresi – vzroki in posledice, opisani s pomočjo filatelističnega gradiva na zanimiv način napisal zgodbo o potresih. V preteklosti so ljudje pripisovali potrese raznim živalim, ki naj bi jih povzročale s svojim gibanjem. Pri nas naj bi bila za potrese kriva riba faronika. A vendar so šele v začetku 20. stoletja na podlagi geodetskih meritev znanstveno dokazali potresno dejavnost kot posledico napetosti v kameninah, ki nastanejo zaradi premikanja večjih in manjših tektonskih plošč. Kot filatelist je poljudno opisal vrste potresov, širjenje seizmičnih valov, učinke potresov in navedel znamenke in žige, ki so izšli v spomin na potrese. Vsekakor obstaja že bogata filatelistična zbirka na temo potresa.

Zadnji prispevek v tematski številki Idrijskih razgledov z naslovom Razstava Anno Domini 1511 je napisala Martina Peljhan. Na kratko je predstavila razstavo, ki je bila postavljena v spomin na največji potres na Slovenskem pred 500 leti, ko je riba faronika zamahnila s svojim repom in povzročila potres, ki še danes ne da spati raziskovalcem različnih strok.

Vsekakor priporočam branje te številke Idrijskih razgledov, saj je problematika potresov opisana in razložena na preprost način in predstavljena skozi oči različnih strokovnjakov.

Mira Hodnik

Zgodbe s Trnovske planote (zbral in uredil Jože Šušmelj). Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 2011, zbirka Naše korenine, 190 strani.

V letu 2011 je pri Goriški Mohorjevi družbi izšla že dvaindvajseta knjiga v sklopu zbirke *Naše korenine* z naslovom *Zgodbe s Trnovske planote*, ki jo je uredil Jože Šušmelj. V knjigi so zbrani pomembnejši, nekoč že objavljeni prispevki, ki so od konca 19. do začetka prve svetovne vojne izhajali v različnih goriških periodičnih tiskih kot podlistki ali kot samostojni članki. Knjigo je urednik, nekdanji slovenski konzul v Trstu, pospremil s spremno besedo, kjer omenja, da je želel zbrane in objavljene zgodbe, ki odstirajo vsaj del dogajanj na Trnovski planoti, »iztrgati iz pozabe«.